

Resumé

Je problematika genetického původu v dnešní době vůbec aktuální? Domnívám se, že ano, neboť právě dnes je v porovnání s minulostí několikanásobně více dětí, které vyrůstají v neúplných rodinách, ne zanedbatelný počet dětí je svými rodiči odkládán a stejně tak nelze opomíjet i oblast asistované reprodukce, která nabízí možnosti, o kterých se minulým generacím ani nesnilo.

Je pravda, že v dnešní době již není neúplná rodina stigmatizována, ale přesto zůstává vědomí původu pro každého z nás velmi důležité. Úplná rodina nejen formálně, ale zejména fakticky fungující rodina tvořená matkou, otcem a jejich dětmi je základem společnosti. I přesto, že děti formálně mají oba rodiče, je důležité, aby zároveň znaly své rodiče biologické, pokud tito nejsou totožní s osobami, které o ně fakticky pečují. Tato skutečnost vystupuje do popředí zejména v souvislosti s problematikou osvojení, kdy jsou vazby s původní rodinou zpřetrhány a dítě získá rodiče „nové“. V případě náhradní péče o dítě se faktický stav se stavem právním, resp. formálním do konfliktu zpravidla nedostává, neboť snahou všech zúčastněných by měl být co možná nejrychlejší návrat dětí do biologické rodiny a těmto dětem je jejich situace s ohledem na jejich dosažený věk objasněna.

Vědomí toho, kdo jsem, je pro každého z nás velice důležité pro to, abychom si dokázali najít „své místo na světě“. Pro správné utváření lidské osobnosti je nezbytné vědět, kdo jsou moji rodiče, odkud pocházím, kam patřím, a tímto zjištěním, pomáhají utvářet si představu o tom, kým jsem já sám a kde ve společnosti je mé místo.

V souvislosti s genetikou je znalost biologických rodičů významná i v oblasti medicíny. S ohledem na možnosti, které současná lékařská věda nabízí, je možné některá geneticky podmíněná onemocnění diagnostikovat již ve velice útlém věku. V situacích, kdy není dítěti umožněno poznat svého biologického rodiče, je více jak vhodné zajistit alespoň informace o jeho zdravotním stavu.

Další právo, resp. povinnost, které se pojí s rodiči, je ze zákona o rodině vyplývající vyživovací povinnost rodičů k dítěti, které má právo podílet se na životní úrovni svých rodičů. Samostatnou kapitolou je poté právo potomků dědit po svých předcích. Což je ovšem opět spjato se znalostí nejen zákonného oprávnění přihlásit se

jako dědic, ale hlavně vědomím toho, čím je sukcesorem. Bez vědomí této skutečnosti není možné oprávněně nárokovat vydání zděděného.

Jak tedy česká právní úprava dopadající na problematiku genetického původu jednotlivce reflektuje mezinárodněprávní závazky a vývojový trend v nazírání na tuto problematiku, a tedy umožňuje naplnění práva na znalost genetického původu každému z nás?

Je možné říci, že v oblasti určování rodičovství česká právní úprava mezinárodní normy, k jejichž dodržování se Česká republika zavázala, zohledňuje, stejně jako reflektuje judikaturu evropských soudů, zejména Evropského soudu pro lidská práva. V oblasti mateřství z důvodu malé pravděpodobnosti výskytu zůstává bohužel i do budoucna stranou problematika tzv. maternitního sporu.

Problematická a jdoucí proti záměrům závazných mezinárodních dokumentů je problematika anonymních porodů, resp. porodů s utajením totožnosti matky, příp. anonymního odkládání dětí. Cílem mezinárodního práva je, aby každé dítě znalo své rodiče, a pokud je to možné, vyrůstalo v jejich péči. Anonymita matky, v důsledku čehož i anonymita otce, je pro možnost zjištění osobního původu nepřekonatelnou překážkou.

Právní úprava určování otcovství, jak bylo již uvedeno výše, reflektuje judikaturu nejen Evropského soudu pro lidská práva, ale i Ústavního soudu České republiky, v důsledku čehož dochází k ještě účinnějšímu promítnutí mezinárodních norem do českého práva. Bohužel i přes snahu zákonodárce není možné v každém jednotlivém případě zajistit, že biologický otec bude za otce považován i z pohledu práva, stejně jako nelze vynutit, aby případný nesoulad mezi otcovstvím právním a „faktickým“ byl dítěti znám.

Pro mnoho párů je poslední možností k početí vlastního dítěte využití metod asistované reprodukce. S ohledem na citlivost této problematiky je dosažení právní úpravy, která bude z pohledu všech zainteresovaných stran více jak přijatelná, vyvážená, chránící práva neplodného páru, dárce, zdravotnického zařízení a rozhodně ne v poslední řadě takto počatého dítěte, je téměř nemožné. Naprosto stěžejní pro dosažení shody, resp. kompromisu je nalezení odpovědi na otázku, čím právo má převážet, resp. kterému právu je třeba poskytnout větší ochranu. V případě tzv. surogačního

mateřství se pohybujeme, zejména s ohledem na etické problémy, které se s touto problematikou pojí, na ještě tenčím ledě. Bohužel stále absentuje právní úprava, která by explicitně určila postavení tohoto lékařského zákroku, v českém právu.

Problematika biologického původu vystupuje do popředí v oblasti náhradní péče o dítě, zejména u institutu osvojení. Právní mocí rozsudku o osvojení dítě získává „nové“ rodiče, v důsledku čehož po právní stránce biologičtí rodiče přestávají jako rodiče existovat. Právní normy nám právě s ohledem na ochranu zájmů biologické rodiny, zvláště práv dítěte stanoví, do kdy je biologická rodina chráněna, do kdy jsou rodiče oprávněni proces osvojení zvrátit a naplnit, resp. ochránit tak práva svá i práva dítěte.

V případě forem náhradní péče o dítě jsou tyto pojímány jako subsidiární péči rodičů. Nesnaží se zamezit kontaktu mezi dítětem a jeho biologickou rodinou, natožpak dítěti tajit jeho původ a důvody, pro něž bylo do náhradní péče umístěno. Naopak cílem je zajistit dítěti potřebnou péči po dobu nezbytně nutnou k odstranění příčin na straně rodičů, které vedly k umístění dítěte do náhradní péče.

Ať už dítě vyrůstá v péči svých rodičů, nebo v péči jiných osob, po dosažení zletilosti má možnost nahlédnout do matriky, z níž získá údaje o svých rodičích, příp. údaj o tom, že bylo osvojeno. Zápisy v matrice ovšem nemusí v každém jednotlivém případě odpovídat skutečnosti, zejména v případě určování otcovství mohou nastat disproporce mezi otcovstvím právním a biologickým. Tuto skutečnost se ovšem dítě může dozvědět pouze od osob, kterým je tato skutečnost známa, tedy zpravidla od své matky.

Domnívám se, že Česká republika v zásadě závazky vyplývající z mezinárodních smluv do vnitrostátního zákonodárství promítla. Nedostatky spatřuji v právní úpravě věnující se porodům s utajením totožnosti matky, kdy je do budoucna pro dítě velice obtížné, ne-li nemožné získat údaje o biologických rodičích a zejména v absenci právní úpravy anonymního odkládání dětí. Zákonodárce v tomto případě nečině přihlíží tomu, jak se v praxi rozvíjí na jednu stranu činnost záslužná, avšak jdoucí proti právům takto odložených dětí na znalost svých rodičů. Bylo by do budoucna vhodné vymezit určité hranice, resp. pravidla pro takovéto situace, neboť anonymním odložením se proces umožňující dítěti získat „nové“ rodiče rozhodně

neurychlí, spíše naopak.

V zásadě souhlasím s navrhovanými změnami v právní úpravě asistované reprodukce. Dítě narozené za použití tohoto lékařského zákroku by mělo mít možnost získat bližší informace o osobě svého biologického rodiče, nejen údaje o jeho zdravotním stavu. De lege ferenda by bylo žádoucí právně upravit tzv. surogační mateřství, zejména explicitně rozhodnout a stanovit, zda je tento lékařský zákrok v souladu s českým právním řádem.

Na závěr by bylo vhodné se zamyslet nad právní úpravou obsaženou v zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník umožňující soudu rozhodnout o utajení identity biologických rodičů osvojenému dítěti. Dle mého názoru není tento krok úplně šťastný, neboť klade překážku dítěti ke zjištění informací o jeho původu, čímž dostává vnitrostátní právní úpravu České republiky do rozporu s pro ni závaznými mezinárodními dokumenty, zejména Úmluvou o právech dítěte.

Mohu ovšem říci, že české zákonodárství obecně vývoj v nazírání na problematiku práva na znalost genetického původu reflektuje, zejména postoje, které v této oblasti zaujaly české i evropské soudy a až na výše uvedené výjimečné situace umožňuje informace o původu každému z nás zpravidla po dosažení zletilosti získat.